

OD KOLEKTIVNEGA RITUALA DO INDIVIDUALNE STISKE: REPREZENTACIJE VINSKE KULTURE V NOMINIRANIH IN NAGRAJENIH DELIH ZA VEČERNICO (1997–2026)

NORMA BALE

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta in Maribor, Slovenija
norma.bale1@student.um.si

Prispevek obravnava pojavnost in funkcijo vinskih motivov v izbranih nominiranih in nagrajenih delih za nagrado večernica v obdobju 1997–2026. Izhaja iz predpostavke, da vino v slovenski otroški in mladinski književnosti ne nastopa zgolj kot realistično ali folklorno ozadje, temveč kot večplastni kulturni, identitetni in problemski motiv. Na podlagi kvalitativne vsebinske, tematološke, diskurzivne, primerjalne in multimodalne analize prispevek raziskuje, kako književna dela reprezentirajo vino kot element kulturne dediščine, simbol regionalne in socialne identitete ter motiv družbene pripadnosti, odraščanja, iniciacije in medgeneracijskih odnosov, hkrati pa tudi kot problemski motiv, povezan z opitostjo, alkoholizmom, družinsko stisko in socialno negotovostjo. Analiza zajema poezijo, prozo med njimi tudi multimodalna dela ter primerja reprezentacije vina glede na literarno zvrst in čas nastanka del. Prispevek pokaže premik od tradicijsko samoumevne reprezentacije vina k reflektirani, ambivalentni in socialnokritični obravnavi alkohola v sodobnejših delih.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.pef.3.2026.4](https://doi.org/10.18690/um.pef.3.2026.4)

ISBN
978-961-299-180-7

Ključne besede:
večernica,
otroška in mladinska
književnost,
vinski motivi,
kulturna dediščina,
multimodalnost

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.pef.3.2026.4](https://doi.org/10.18690/um.pef.3.2026.4)

ISBN
978-961-299-180-7

FROM COLLECTIVE RITUAL TO INDIVIDUAL DISTRESS: REPRESENTATIONS OF WINE CULTURE IN WORKS NOMINATED FOR AND AWARDED THE VEČERNICA PRIZE (1997–2026)

NORMA BALE

University of Maribor, Faculty of Education, Maribor, Slovenia
norma.bale1@student.um.si

Keywords:

Večernica Award,
children's and young adult
literature,
wine motifs,
cultural heritage,
multimodality

The article examines the occurrence and function of wine motifs in selected nominated and award-winning works for the Večernica Award in the period 1997–2026. It proceeds from the assumption that, in Slovenian children's and young adult literature, wine does not appear merely as a realistic or folkloric background element, but as a multilayered cultural, identity-related, and problem-oriented motif. Drawing on qualitative content, thematic, discourse, comparative, and multimodal analysis, the article investigates how literary works represent wine as an element of cultural heritage, a symbol of regional and social identity, and a motif of social belonging, growing up, initiation, and intergenerational relations, while also functioning as a problem-oriented motif associated with intoxication, alcoholism, family distress, and social insecurity. The analysis encompasses poetry, prose, and multimodal works, and compares representations of wine according to literary genre and the period in which the works were produced. The article demonstrates a shift from a traditionally self-evident representation of wine towards a more reflective, ambivalent, and socially critical treatment of alcohol in more recent works.

University of Maribor Press

1 Uvod

Otroška in mladinska književnost sta se skozi zgodovinski razvoj odzivali na politične, kulturne, družbene in vzgojno-izobraževalne spremembe ter pomembno vplivali na oblikovanje bralne pismenosti, kulturne zavesti in identitetnih predstav. Vzporedno z razvijanjem estetskega prostora so v otroški in mladinski književnosti potekali tudi procesi kulturne socializacije, oblikovanja identitete in družbene refleksije (Lerer, 2008; Zipes, 2006). Kot prostor kulturnega posredovanja in oblikovanja družbenih pomenov ima otroška in mladinska književnost pomembno kulturno, vzgojno in identitetno funkcijo, ki je v slovenskem prostoru tesno povezana tudi z oblikovanjem nacionalne zavesti (Reynolds, 2023; Blažič, 2009). Nominirana in nagrajena dela za večernico pomembno prispevajo h kanonizaciji, promociji in razvoju slovenske otroške in mladinske književnosti, zato njihova tematska, literarnoteoretična in multimodalna obravnava odpira pomembna vprašanja o kulturnih vrednotah, družbenih spremembah in reprezentacijah identitete v slovenskem prostoru.

Naravna in kulturna dediščina pomembno oblikujeta identiteto skupnosti ter povezujeta preteklost s sedanjostjo (UNESCO, 1972; 2023). V otroški in mladinski književnosti dediščina ne nastopa zgolj kot estetski ali folklorni element, temveč kot prostor oblikovanja kulturnega spomina, identitete in vrednot. Modrow in Youngman (2023) poudarjata, da sta dediščina in kolektivni spomin tesno prepletena procesa, ki pomembno vplivata na oblikovanje identitete posameznika in skupnosti. Vino ni zgolj agrarni ali gastronomski proizvod, temveč kulturni fenomen, ki je od najzgodnejših civilizacij povezan s praznovanji, rituali in kolektivnim življenjem skupnosti. V slovenskem prostoru ima posebno mesto vinogradništvo in vinarska tradicija, zato vinograd, trta, vino, zidanica, trgatve ali gostilna v književnosti pogosto delujejo kot kulturni znaki pripadnosti, skupnosti in medgeneracijskega prenosa izkušenj. Vinogradniške šege, nazdravljanje in gostilniška kultura so del nesnovne kulturne dediščine, ki jo literatura interpretira in posreduje mlademu bralcu. Solar (2005) poudarja, da literarne vrste in motivi ne predstavljajo zgolj formalnih struktur, temveč izražajo specifične načine zaznavanja, vrednotenja in interpretacije sveta.

Zgodovinska podoba alkohola v otroški in mladinski književnosti odraža spremembe družbenih norm, kulturnih praks pitja in vzgojnih pričakovanj posameznega obdobja. Tudi reprezentacija vina v slovenski otroški in mladinski

književnosti se oblikuje glede na kulturni, družbeni in zgodovinski kontekst nastanka posameznih del. V obravnavanem korpusu nominiranih in nagrajenih del za večernico je zato mogoče raziskovati, kako se vinski motivi pojavljajo kot elementi vsakdanjega in obrednega življenja, kot nosilci regionalne in socialne identitete ter kot motivi družbene pripadnosti, odraščanja in iniciacije, hkrati pa tudi kot problemski motivi, povezani z opitostjo, alkoholizmom, družinsko disfunkcijo, travmo in socialno negotovostjo. Vino lahko v literarnem besedilu deluje kot sredstvo družbene komunikacije, potrjevanja pripadnosti in oblikovanja skupnostnih vezi, saj pitje vina pogosto nastopa kot komunikacijski, družbeni in kulturološki akt. Obenem pa se v literaturi lahko povezuje tudi s porušenimi medosebnimi odnosi, občutki zavrženosti in izgubo pomembnih oseb, ki so, kot meni Heath (2000), med dejavniki tveganja za razvoj odvisnosti od alkohola.

V starejših oziroma izraziteje dediščinsko usmerjenih delih je vino pogosto umeščeno v kulturno krajino, povezano z ruralnim ali mediteranskim načinom življenja, skupnostjo in tradicijo. V takšnih besedilih lahko deluje kot element kulturnega realizma in vsakdanjih družbenih praks, ne nujno kot izrazito moralizirajoč ali problemski motiv. Kot opozarja Smith (2006: 45), dediščina ni statičen pojem, temveč se nenehno spreminja in prilagaja družbenim, političnim in kulturnim spremembam. Prav zato je reprezentacijo vina smiselno obravnavati tudi z vidika razkoraka med njegovo kulturno in dediščinsko funkcijo ter sodobnim družbenim vrednotenjem alkohola. Motiv, ki v družinskem ali regionalnem okolju deluje kot del tradicije, je lahko v vzgojno-izobraževalnem prostoru razumljen kot občutljiva ali celo tabujska tema. Prispevek zato izhaja iz predpostavke, da se reprezentacija vina v slovenski otroški in mladinski književnosti ne oblikuje enoznačno, temveč prehaja med dediščinsko, socialno, etično, psihološko in problemsko razsežnostjo.

V sodobnejših otroških in mladinskih delih je reprezentacija vina pogosto povezana z osamljenostjo, izgubo nadzora, družinskimi konflikti in socialno negotovostjo. Tak razvoj sovпада s širšim premikom otroške in mladinske književnosti k obravnavi problemskih, tabujskih in socialno občutljivih tem, kot so družinska disfunkcija, zasvojenost, nasilje in marginalizacija (Haramija, 2010; Kos, 2013; Saksida, 2015). V teh besedilih vino pogosto deluje kot problemski motiv, povezan s kriznimi situacijami in travmatičnimi izkušnjami protagonistov. Pri takšnih besedilih

spoznavna in etična funkcija nista podrejeni zgolj estetskemu učinku, temveč pomembno soustvarjata interpretativni okvir otroške in mladinske književnosti.

Analizirani korpus vključuje tudi multimodalna dela, pri katerih pomen nastaja v interakciji besednega in likovnega koda. Ilustracije lahko reprezentacijo vina dopolnjujejo, poudarjajo ali problematizirajo ter pomembno vplivajo na njeno interpretacijo (Haramija in Batič, 2013; 2020; Kerneža in Kordigel Aberšek, 2014).

2 Metode

Metodologija raziskave temelji na kvalitativnem literarnovednem pristopu ter vključuje vsebinsko, tematološko, diskurzivno, primerjalno in multimodalno analizo izbranih nominiranih in nagrajenih del za večernico v obdobju 1997–2026. Raziskava izhaja iz interdisciplinarnega povezovanja literarne vede, kulturologije in teorije otroške in mladinske književnosti ter temelji na predpostavki, da reprezentacija vina v obravnavanih delih ne nastopa zgolj kot realistično ali folklorno ozadje, temveč kot večplastni kulturni, identitetni in problemski motiv.

Korpus raziskave sestavljajo prozna, pesniška in multimodalna dela, v katerih so bili vinski motivi identificirani v predhodnem pregledu gradiva. Enota analize je posamezno literarno delo. Pri izboru del so bili upoštevani kriteriji pojavnosti vinskih motivov, reprezentativnosti različnih literarnih zvrsti ter časovne razpršenosti del znotraj tridesetletnega obdobja podeljevanja večernice. Pri obravnavi vinogradniškega in vinarskega izrazja raziskava izhaja iz terminoloških opredelitev v delih *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem* (Bogataj, 1992) in *Slovenski etnološki leksikon* (2004).

Za analizo korpusa smo uporabili kvalitativno vsebinsko analizo in interpretativni pristop, s katerima smo identificirali, kodirali in kategorizirali motive ter teme, povezane z reprezentacijo vina kot kulturnega, identitetnega in problemskega fenomena. Pri analizi smo upoštevali besedilne, simbolne, kulturne in socialne razsežnosti reprezentacije vina ter v primerih multimodalnih del tudi odnos med besednim in likovnim kodom. Izraz *vino* smo uporabljali kot krovni motiv, ki zajema tako neposredne reprezentacije vina, vinogradništva in vinske kulture kot tudi širše reprezentacije alkohola, kadar so te izhajale iz vinske motivike oziroma so bile z njo vsebinsko povezane. Takšna opredelitev je omogočila vključitev besedil, v katerih

vino nastopa kot element kulturne dediščine, identitete in vsakdanjega življenja, pa tudi besedil, kjer je vino povezano z alkoholizmom, družinsko stisko, socialno marginalizacijo ali drugimi družbenimi posledicami uživanja alkohola. Diskurzivna analiza je bila usmerjena v preučevanje načinov, kako obravnavana dela oblikujejo odnos do vina ter katere kulturne, etične in identitetne vrednote pri tem posredujejo mlademu bralcu. Primerjalna analiza je omogočila ugotavljanje razlik in podobnosti v reprezentaciji vina glede na čas nastanka del, družbene okoliščine in literarno zvrst, pri čemer nas je posebej zanimal premik od tradicijsko samoumevnih, kolektivnih in dediščinsko zaznamovanih reprezentacij k individualiziranim, ambivalentnim in problemsko usmerjenim obravnavam alkohola.

Pri multimodalnih delih je analiza upoštevala tudi razmerje med verbalnim in vizualnim kodom pri oblikovanju pomenov vina ter pri reprezentaciji njegovih kulturnih, identitetnih in problemskih razsežnosti.

Na podlagi preliminarne analize korpusa smo oblikovali tri osrednje interpretativne osi: (1) vino kot indikator kulturnih sprememb v otroški in mladinski književnosti, (2) premik od kolektivne k individualizirani reprezentaciji alkohola ter (3) ambivalentnost reprezentacije vina. Posamezna dela so bila analizirana glede na prevladujočo interpretativno os, pri čemer so se v številnih primerih pojavljale tudi sekundarne oziroma dopolnilne funkcije vinske motivike.

3 Rezultati

Analiza pesniških del kaže, da vino nastopa bodisi kot element vinogradniške kulturne krajine bodisi kot opozorilo pred posledicami opijanja. Takšna reprezentacija je posebej izrazita v delih *Vrane* (Fritz, 2007) in *Mali črv Oto in druga golažen* (Lavrič, 2023).

V naslovniško odprti pesniški zbirki *Vrane* (Fritz, 2007) se pojavljajo motivi vina, vinskega kozarca in klopotca. Vino je povezano z družabnimi in obrednimi dogodki, hkrati pa tudi z opitostjo in njenimi posledicami. V pesmi *Ženitev* se praznovanje stopnjuje v nasilje: »Vrani se napijejo, a, m, napijejo, / ženina ubijejo, a, m, ubijejo« (Fritz 2007: 64). Motiv klopotca v pesmi *Tiste & Barja* predstavlja element vinogradniške kulturne krajine. Ilustracije Matjaža Schmidta dopolnjujejo besedilo in poudarjajo posamezne motive vinske kulture.

V naslovniško odprti slikanici v verzih *Mali črv Oto in druga golazen* (Lavrič, 2023) je vino povezano predvsem z opitostjo in njenimi posledicami. V pesmih *Usodna zažaba* in *Mikronezgoda* uživanje vina spremljajo nesreče in smrt antropomorfnih živalskih likov. Opozorilni ton izraža verz: »Nauk: pretiravati ni prav, / a crkneš lahko tudi zdrav« (Lavrič 2023: 41). Pogovorni izrazi, kot sta *oštarija* in *dva deci*, vino umeščajo v vsakdanje družabno okolje, avtorske ilustracije pa poudarjajo posledice opijanja. V primerjavi s pesniškimi deli se v proznih besedilih motivika vina pojavlja bistveno pogostejše in v širšem naboru funkcij. V analiziranem korpusu je vino povezano z vinogradniško kulturno krajino, regionalno identiteto, gostoljubnostjo, prehransko kulturo, odraščanjem, družinskimi odnosi in družbenimi problemi. Prozna dela zato omogočajo celovitejši vpogled v načine reprezentacije vina, saj se motiv pojavlja tako v realističnih prikazih vsakdanjega življenja kot tudi v zgodovinskih, pustolovskih, fantastičnih in problemsko usmerjenih pripovedih vsakdanjega življenja in mladostniške socializacije. V romanu *Leteči mački* (Zupan, 1996) vino nastopa kot element regionalne identitete, gostoljubnosti in mladostniške socializacije. Omenjeni so refošk, teran, špricer in škropec, ki povezujejo primorsko in štajersko vinsko kulturo. Besedilo občasno nakaže tudi tveganja mladostniškega pitja, vendar vino ostaja predvsem simbol kulturne dediščine in družabnosti. V romanu *Moj prijatelj Arnold* (Vidmar, 1997) vino nastopa kot označevalec štajerske identitete in ljudskega humorja. Motiv špricerja utrjuje stereotipno, vendar prepoznavno podobo regionalne pripadnosti. V zbirki dramskih besedil *Štiri igre za otroke* (Jesih, 1997) se vino pojavlja kot del kulturne krajine, vsakdanje govorice in ljudskega izročila. Omenjeni so vinograd, krčma, sekt in šampanjec, pri čemer vino deluje predvsem kot kulturni označevalec slovenskega prostora. V mladinski povesti *Ta grajski* (Mal, 1998) vino nastopa kot del tradicionalne prehranske kulture in gostoljubnosti. Refošk in mošt sta predstavljena kot samoumevna elementa vsakdanjega življenja, vino pa ni problematizirano. V zbirki kratke fantastične proze *Resnične pramljice in pripovedke* (Praprotnik-Zupančič, 1999) vino nastopa kot pomemben element kraške identitete, lokalnega folklornega imaginarija in vinarske tradicije. V zgodbi *Žejni velikan* je teran tesno povezan s kraško pokrajino, številne omembe sodov, cistern, pletenk in vrčev pa ustvarjajo izrazito vinarsko semantiko pripovedi. Velikanova navezanost na vino je poudarjena že v uvodu: »... v Ljubljani je živel velikan, ki je strašno rad pil kraški teran« (Praprotnik-Zupančič 1999: 29). Fantastična razlaga nastanka avtoceste in Robbovega vodnjaka vino umešča v okvir humorja, pretiravanja in mitološke razlage prostora. Hkrati pripoved nakazuje tudi ambivalentnost pretiranega pitja, saj velikanova obsedenost s teranom sproži vrsto

nenavadnih in destruktivnih dogodkov. Ilustracije avtorice dopolnjujejo pravljico in regionalno razsežnost vinskih motivov. V zbirki *Male živali iz velikih mest* (Novak, 1999) vino spremlja praznično in aristokratsko okolje. Omenjeni so vino, šampanjec in vinogradi, ki soustvarjajo podobo mediteranskega prostora in družbenega rituala. Občasno se povezuje tudi z opitostjo, zato njegova reprezentacija ostaja blago ambivalentna. V zbirki naslovniško odprtih avtorskih pravljic *Misljice* (Lainšček, 2000) vino nastopa kot del gostilniške kulture, gostoljubja in lokalne gospodarske dejavnosti. Gostilna je prostor druženja, vino pa samoumeven element skupnostnega življenja. V mladinskem detektivskem romanu *Trnovska mafija: V tretje gre rado* (Zupan, 2002) vino, vinogradi, trte, majolika in zidanica soustvarjajo podobo primorskega okolja. Njegova funkcija je predvsem ambientalna in identitetna. V realističnem, avanturističnem romanu *Srebro iz modre špilje* (Pregl, 2003) vino spremlja mediteransko identiteto, prehransko kulturo in gostoljubnost. Motivi vinograda, bevande in nazdravljanja utrjujejo dediščinsko reprezentacijo vina: »Nazdraviti prijateljem. Nazdraviti dobrim ljudem, ki so tu. Nazdraviti vsem dobrim ljudem, ki jih ni več« (Pregl 2003: 21). Kljub posameznim prizorom opitosti ostaja reprezentacija vina pretežno dediščinska in identitetna. V zbirki kratkih pravljic *Velike oči male budilke* (Gombač, 2004) vino nastopa kot del prazničnega in fantastičnega dogajanja. Njegova funkcija je predvsem humorna in atmosferska: »Dedka je odneslo naravnost v puščavo, kjer je z vinom in slatino osrečil beduina, ki je povsem izčrpan umiral od žeje« (Gombač 2004: 39). V socialno-psihološkem romanu *Spričevalo* (Pregl, 2005) vino spremlja družinske rituale in svet odraslih. Poleg družabne funkcije nakazuje tudi individualizirano rabo alkohola kot sredstva čustvenega razbremenjevanja. V realističnem mladinskem romanu, ki združuje elemente socialno-psihološkega in ljubezenskega romana ter romana v kavbojkah *Distorzija* (Dim, 2005) je vino povezano z urbano mladostniško subkulturo, uporništvom in iskanjem identitete. Alkohol deluje kot sredstvo pripadnosti skupini, hkrati pa tudi kot odziv na občutke praznine in negotovosti. Reprezentacija vina je izrazito ambivalentna in povezana s psihološkimi ter socialnimi tiskami mladih. V naslovniško odprti zbirki fantastičnih in realističnih zgodb *Polnočna kukavica in druge zgodbe* (Dolenc, 2008) vino spremlja gostilniško kulturo, vsakdanje druženje in lokalno identiteto. Reprezentacija ostaja pretežno tradicionalna. V zgodbi *Resnična o ježevcu* antropomorfna lika (miš in jezevec) razvijata aluzije na konzumiranje vina slovenskega pisatelja Ivana Cankarja. V socialno-psihološkem mladinskem romanu *Pink* (Vidmar, 2008), ki vsebuje tudi elemente romana v kavbojkah, vino nastopa kot del delavskega in gostilniškega okolja šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja.

Povezano je z druženjem, špricerjem, gostilniško kulturo in vsakdanjim življenjem, hkrati pa tudi z alkoholizmom ter njegovimi posledicami za družinske odnose. Očetovo pitje povzroča socialno in čustveno nestabilnost, zato vino ni le simbol pripadnosti in tradicije, temveč tudi dejavnik družinske stiske in razkroja medosebnih odnosov. »Prokleta pijandura, zapil si laboda!« (Vidmar 2008: 21). Protagonistka opaza tudi, da je »ata velikokrat plačo zakockal, zapil ali pa mu jo je pobrala mama« (Vidmar 2008: 131). V romanu *Leto v znamenju polžu* (Velikonja, 2008) protagonist opazuje alkohol skozi svet odraslih. Vino je povezano predvsem z družbeno marginalizacijo in osebno stisko. V zbirki *Kraljičin lipicanec in druge zgodbe* (Dolenc, 2009) vino nastopa kot pomemben element regionalne identitete. Motivi zidanice, vinograda, cvička, šmarnice in bevande poudarjajo povezanost vina s tradicijo in skupnostnim življenjem. Pripovedovalec ugotavlja: »In kaj sva imela skupnega Jurčičev Krjavelj in jaz? Oba sva pila cviček, če ni bilo vmes tudi nekaj šmarnice« (Dolenc 2009: 45). V realističnem izpovednem romanu *Hotel sem samo ...* (Hribar, 2009) se vino pojavlja kot del urbanega mladostniškega okolja, povezanega z eksperimentiranjem, subkulturo in iskanjem identitete. Njegova funkcija je izrazito individualizirana in ni povezana s kulturno dediščino. V kratkoproznem delu *Kebarie* (Vidmar, 2010) vino nastopa kot simbol zaupanja in družbenega dogovora. Nazdravljanje deluje kot element ritualizirane medosebne komunikacije. V zbirki pravljic *Maščevanje male ostrige* (Dolenc, 2010) se vino pojavlja obrobno kot del mediteranskega otoškega okolja. Krčma in bevanda soustvarjata podobo lokalnega načina življenja ter regionalne identitete. V romanu *Mali princ z otoka* (Dolenc, 2012) vino, vinogradi in bevanda predstavljajo pomemben del otoške identitete, vsakdanjega življenja in kulturnega spomina. Dogajanje je umeščeno v mediteransko okolje, kjer so vino, prehrana in družabnost tesno povezani. Bevanda je prikazana kot značilen del otoškega življenjskega sloga: »Na otoku je prevroče, da bi pil čisto vino in bevando pijemo za žejo« (Dolenc 2012: 66). Prisotna je tudi sakralna razsežnost vina v evharističnem kontekstu: »... le duhovniki pijejo vino, ki mu rečejo mašno« (Dolenc 2012: 110). Besedilo občasno opozarja na nevarnost pretiranega pitja, vendar vino ostaja predvsem dediščinski in identitetni element mediteranske skupnosti. V delu *Ropotarna* (Svetina, 2012) se vino pojavi obrobno v humorni in fantazijski funkciji. V pravljici *Pravljica o zobni ščetki* spremlja druženje fantastičnih likov, njegova blaga opojnost pa je prikazana igrivo in brez moraliziranja, saj stoji volkulja na kovancu: »... zaradi vinčka, ki ji je rahlo stopil v glavo, rahlo postrani« (Svetina 2012: 58). V multimodalni, naslovniško odprti, pravljici *Kurent* (Šteger, 2015) vino in vinogradništvo nastopata kot pomembna simbola štajerske identitete,

kulturnega spomina in povezanosti človeka z naravo. Vino spremlja skupnostno življenje, humorno-mitološka izjava »To je za bogove, kar ostane, pa bo za naju« (Šteger 2015: 8) ga simbolno umešča v tradicijo božanske pijače, medtem ko omemba svetega Urbana, zavetnika vinogradnikov – »Če mislite, da bo kaj pomagalo, se lahko priporočiva svetemu Urbanu« (Šteger 2015: 10) – poudarja njegovo povezanost z ljudskim verskim izročilom in vinogradniško kulturo. Vinogradi nastopajo tudi kot pokazatelj okoljskih sprememb in izgubljanja tradicionalne krajine. Simbolno razsežnost vinskih motivov dopolnjujejo ilustracije Tine Dobrajc. V romanu *Autobus ob treh* (Konc Lorenzutti, 2016) se vino pojavi le obrobno kot del vsakdanjega socialnega okolja. Omenjene »steklenice od vina« (Konc Lorenzutti 2016: 83) prispevajo k realistični podobi sveta odraslih, brez izrazite simbolne ali problemske funkcije. V socialno-psihološkem mladinskem romanu *Tombola ali življenje!* (Tratnik, 2017) vino in šampanjec nastopata kot del urbanega družbenega življenja, praznovanj in nočnega okolja. Hkrati je alkohol povezan z opijanjem, družinsko stisko in izgubo nadzora. Posebej izrazita je povezava med pitjem in razpadom družinskih odnosov. Protagonistka opisuje mater, ki je »pila vino, ki je ostalo za možem v kleti« ter »preklinjala in zmerjala otroka« (Tratnik 2017: 129). Vino deluje tako kot sredstvo socializacije kot tudi dejavnik psihološke in socialne nestabilnosti. V zbirki kratkih zgodb *Skrivnost lebdeče knjige* (Gombač, 2020) vino v zgodbi *Stanko in Stanka* nastopa kot simbol osamljenosti in alkoholizma. Mestni posebež Vinko z vinom blaži življenjsko stisko, po izgubi ljubezni pa steklenica postane nadomestek za medosebne odnose. Besedilo alkoholizem obravnava socialnokritično, vendar hkrati nakaže možnost osebne preobrazbe. Ilustracije Nede Hafner poudarjajo opozorilno razsežnost zgodbe. V kratkoproznem delu *Tronci* (Konc Lorenzutti, 2021) je vino neposredno povezano z alkoholizmom, družinskim nasiljem in medgeneracijsko travmo. Izjava »Njegov oče je preveč pil. Ne vode, ampak vino« (Konc Lorenzutti 2021: 25) vino jasno postavi v okvir destruktivnih družinskih odnosov in negativnih posledic zasvojenosti. V romanu *Sončnica* (Möderndorfer, 2021) zloraba vina nastopa kot pokazatelj prikritih družinskih napetosti in čustvene praznine. Šampanjec, sicer tradicionalni simbol praznovanja, je uporabljen ironično, saj spremlja navidezno urejen družinski vsakdan. Alkohol ne povezuje več skupnosti, temveč razkriva individualno osamljenost in odtujenost. V socialno-psihološkem romanu *Ava* (Tratnik, 2021) vino nastopa kot problemski motiv, povezan z družinsko stisko, čustveno odsotnostjo odraslih in izgubo zaupanja. Alkohol je predstavljen kot dejavnik konfliktov in nestabilnih medosebnih odnosov, ki jih protagonistka doživlja kritično in

refleksivno. V zgodovinsko-pustolovskem delu *Coprnica pod gradom* (Pregelj, 2022) vino nastopa kot del prehranske kulture, gostoljubnosti in vsakdanjega življenja 17. stoletja. Hkrati se povezuje z ljudskimi verovanji, saj gostilničar pokvarjeno vino pripisuje čarovniškemu delovanju. Vino tako prispeva k zgodovinski in kulturni verodostojnosti pripovedi. V kratki fantastični zgodbi *Čudovito popotovanje Žorža Braza in Rafaela Čibeja* iz zbirke *Tebtanje domišljije* (Svetina, 2024) je vino predstavljeno kot del mediteranskega življenjskega sloga. Žorževo življenje je sestavljeno iz »kosila in kozarca vina, kosa sira in kozarca vina, popoldanskega dremeža in kozarca vina, kakšnega obiska in kozarca vina« (Svetina 2024: 102). Pripoved ob tem poudari zmernost pitja. V socialno-psihološkem romanu *Življenje nima naslova* (Lainšček, 2023) vino nastopa kot del vaškega vsakdana in gostilniške kulture, hkrati pa kot pokazatelj osebne in družinske stiske. Špricer, gostilna in vaški bife soustvarjajo realistično podobo okolja, medtem ko dedkovo pitje razkriva čustveno praznino in samouničevalne vzorce. Ilustracije Jureta Engelsbergerja dodatno poudarjajo socialno in psihološko razsežnost alkohola. V naslovniško odprtem multimodalnem delu *Zgodbe izpod mize* (Ogrizek in Erdelji, 2024) vino nastopa kot simbol spomina, izgube in družinske zgodovine. Motiv madeža rdečega vina na prtju deluje kot materialni nosilec osebne in kolektivnega spomina: »Potem je z roko potovala dalje po prtju, kot bi bil zemljevid: mimo madeža od vina v obliki srca ...« (Ogrizek in Erdelji 2024: 8) in: »Ta madež je kraljeval na sredini prta, vse odkar je pred mnogimi leti objokana prevrnila kozarec rdečega vina« (Ogrizek in Erdelji 2024: 21). To simboliko dopolnjujejo ilustracije Darke Erdelji, ki madež vina vizualno poudarjajo kot osrednji element pripovedi. V romanu *Labko bi umrl na tem kavču z mano* (Skubic, 2024) vino nastopa kot del sveta odraslih, povezanega z druženjem in opijanjem. V zgodovinsko-detektivski pripovedi *Zmaj nad mestom* (Pregelj, 2024) vino deluje kot element urbanega vsakdana, družabnosti in komunikacije. Krčma je prostor izmenjave informacij, vino pa spremlja sklepanje družbenih vezi in nazdravljanje. Besedilo vključuje tudi opozorilo pred pretiranim pitjem, ki ga izreče zdravnik Marko Gerbec. Ilustracije Jureta Engelsbergerja dopolnjujejo zgodovinsko podobo vinske kulture Ljubljane 17. stoletja.

4 Razprava

4.1 Vino kot indikator kulturnih sprememb v otroški in mladinski književnosti

Analiza korpusa je pokazala, da vino v slovenski otroški in mladinski književnosti ne nastopa zgolj kot prehranski ali folklorni motiv, temveč kot večplastni kulturni označevalec, prek katerega se odražajo širše družbene, identitetne in vrednostne spremembe. Reprezentacija vina se skozi obravnavano obdobje ne razvija linearno, temveč se tradicionalnim dediščinskim in skupnostnim reprezentacijam postopoma pridružujejo individualizirane, psihološke in socialnokritične reprezentacije alkohola.

V starejših delih prevladuje predstavitev vina kot samoumevnega dela vsakdanjega življenja, kulturne krajine in regionalne identitete. Takšen model najdemo v delih *Leteči mački* (Zupan, 1996), *Moj prijatelj Arnold* (Vidmar, 1997), *Ta grajski* (Mal, 1998), *Trnovska mafija: V tretje gre rado* (Zupan, 2002), *Srebro iz modre špilje* (Pregl, 2003), *Kraljičin lipicanec in druge zgodbe* (Dolenc, 2009), *Mali princ z otoka* (Dolenc, 2012), *Kurent* (Šteger, 2015) in *Coprnica pod gradom* (Pregelj, 2022). V teh delih vino spremlja trgateg, gostoljubnost, družinske obede, praznovanja in vsakdanje druženje. Njegova prisotnost ni problematizirana, temveč je razumljena kot del kulturne samoumevnosti in lokalnega načina življenja.

Posebno mesto ima pri tem Mate Dolenc, pri katerem vino ne deluje zgolj kot predmet ali motiv, temveč kot sestavni del kulturne krajine. V *žbirkah Polnočna kukavica in druge zgodbe* (2008), *Kraljičin lipicanec in druge zgodbe* (2009), *Maščevanje male ostrige* (2010) in *Mali princ z otoka* (2012) je vino tesno povezano z mediteranskim prostorom, lokalnimi prehranskimi praksami, gostoljubnostjo in življenjskim ritmom obmorskega okolja. Pri Praprotnik-Zupančič (*Resnične pravljice in pripovedke*, 1999) postane del mitološke oziroma fantastične razlage prostora in eden izmed nosilcev kolektivnega spomina.

Tabela 1: Temeljne funkcije reprezentacije vina v analiziranem korpusu

Funkcija vina	Značilna dela
kulturna dediščina in kulturna krajina	<i>Resnične pravljice in pripovedke</i> (Praprotnik-Zupančič, 1999), <i>Mislive</i> (Lainšček, 2000), <i>Srebro iz modre špije</i> (Pregl, 2003), <i>Kraljičin lipicanec in druge zgodbe</i> (Dolenc, 2009), <i>Maščevanje male ostrige</i> (Dolenc, 2010), <i>Mali princ z otoka</i> (Dolenc, 2012), <i>Kurent</i> (Šteger, 2015), <i>Coprnica pod gradom</i> (Pregelj, 2022), <i>Zmaj nad mestom</i> (Pregelj, 2024)
regionalna identiteta	<i>Leteči mački</i> (Zupan, 1996), <i>Moj prijatelj Arnold</i> (Vidmar, 1997), <i>Ta grajski</i> (Mal, 1998), <i>Resnične pravljice in pripovedke</i> (Praprotnik-Zupančič, 1999), <i>Trnovska mafija: V tretje gre rado</i> (Zupan, 2002), <i>Kraljičin lipicanec in druge zgodbe</i> (Dolenc, 2009), <i>Mali princ z otoka</i> (Dolenc, 2012), <i>Kurent</i> (Šteger, 2015)
gostoljubnost, druženje in skupnost	<i>Leteči mački</i> (Zupan, 1996), dodati: <i>Male živali iz velikih mest</i> (Novak, 1999), <i>Srebro iz modre špije</i> (Pregl, 2003), <i>Kebarie</i> (Vidmar, 2010), <i>Mali princ z otoka</i> (Dolenc, 2012), <i>Coprnica pod gradom</i> (Pregelj, 2022), <i>Življenje nima naslova</i> (Lainšček, 2023), <i>Zmaj nad mestom</i> (Pregelj, 2024), <i>Tombola ali življenje!</i> (Tratnik, 2017)
odraščanje, iniciacija in družbena pripadnost	<i>Distorzija</i> (Dim, 2005), <i>Spričevalo</i> (Pregl, 2005), <i>Pink</i> (Vidmar, 2008), <i>Hotel sem samo ...</i> (Hribar, 2009), <i>Kebarie</i> (Vidmar, 2010), <i>Mali princ z otoka</i> (Dolenc, 2012), <i>Življenje nima naslova</i> (Lainšček, 2023), <i>Labko bi umrl na tem kavču z mano</i> (Skubic, 2024), <i>Zmaj nad mestom</i> (Pregelj, 2024)
prehranska kultura in vsakdanje življenje	<i>Ta grajski</i> (Mal, 1998), <i>Mali princ z otoka</i> (Dolenc, 2012), <i>Artobus ob treh</i> (Konc Lorenzutti, 2016), <i>Tebtanje domišljije</i> (Svetina, 2024), <i>Coprnica pod gradom</i> (Pregelj, 2022), <i>Zmaj nad mestom</i> (Pregelj, 2024)
vinogradništvo, delo in gospodarska dejavnost	<i>Leteči mački</i> (Zupan, 1996), <i>Mislive</i> (Lainšček, 2000), <i>Kraljičin lipicanec in druge zgodbe</i> (Dolenc, 2009), <i>Mali princ z otoka</i> (Dolenc, 2012), <i>Kurent</i> (Šteger, 2015)
simbolni, spominski in metaforični pomen	<i>Štiri igre za otroke</i> (Jesih, 1997), <i>Resnične pravljice in pripovedke</i> (Praprotnik-Zupančič, 1999), <i>Velike oči male budilke</i> (Gombač, 2004), <i>Vrane</i> (Fritz, 2007), <i>Ropotarna</i> (Svetina, 2012), <i>Kurent</i> (Šteger, 2015), <i>Življenje nima naslova</i> (Lainšček, 2023), <i>Zgodbe izpod mize</i> (Ogrizek in Erdelji, 2024)
alkoholizem, družinska stiska in družbeni problem	<i>Distorzija</i> (Dim, 2005), <i>Vrane</i> (Fritz, 2007), <i>Pink</i> (Vidmar, 2008), <i>Leto v znamenju polža</i> (Velikonja, 2008), <i>Tombola ali življenje!</i> (Tratnik, 2017), <i>Skrivnost lebdeče knjige</i> (Gombač, 2020), <i>Sončnica</i> (Möderndorfer, 2021), <i>Tronci</i> (Konc Lorenzutti, 2021), <i>Ava</i> (Tratnik, 2021), <i>Življenje nima naslova</i> (Lainšček, 2023), <i>Mali črv Oto in druga golažen</i> (Lavrič, 2023)

Vir: Lasten vir.

Tabela 1 kaže, da v analiziranem korpusu prevladujejo dediščinske, regionalne in skupnostne funkcije vina, vendar se ob njih vzpostavlja tudi izrazit problemski sklop. To potrjuje, da vino v otroški in mladinski književnosti ni enodimenzionalen motiv, temveč prehaja med kulturno, identitetno, socialno in etično funkcijo. Analiza je pokazala tudi izrazito povezanost vina z regionalnimi identitetami. V številnih delih vino deluje kot označevalec pripadnosti posameznim vinorodnim območjem Slovenije. Otroška in mladinska književnost regionalne identitete najpogosteje gradi prek specializiranega besedišča, povezanega z vinogradništvom in vinsko kulturo.

Najizraziteje sta zastopani Štajerska in Primorska, pri čemer se Štajerska povezuje predvsem s *špricerjem*, *škopcem* in *moštom*, Primorska pa z *refoškom*, *bevando* in *majoliko*. Posebno mesto zavzema *zidanica*, ki v analiziranem korpusu nastopa kot eden najprepoznavnejših simbolov slovenske vinogradniške dediščine in vinorodne kulturne krajine. Analiza pa je pokazala, da se izraz v posameznih delih uporablja tudi zunaj območij, kjer je tradicionalno uveljavljen. Zidanica je namreč značilna predvsem za Dolenjsko, Bizeljsko in del Posavja, medtem ko se v delih, umeščenih na Gorenjsko (*Moj prijatelj Arnold* (Vidmar, 1997)) ali Primorsko (*Trnovska mafija: V tretje gre rado* (Zupan, 2002)), pojavlja kot splošni označevalec vinogradniškega objekta. Takšna raba kaže, da literarna reprezentacija pogosto presega regionalne terminološke posebnosti ter zidanico uporablja kot univerzalno prepoznaven simbol slovenske vinske kulture. Tabela tako potrjuje, da vino v analiziranem korpusu ne deluje zgolj kot prehranski ali družabni motiv, temveč tudi kot pomemben označevalec regionalne in kulturne identitete. Zanimiv stranski rezultat raziskave predstavlja tudi terminološka raven reprezentacije vina. V več delih (*Štiri igre za otroke* (Jesih, 1997), *Aknožer* (Vidmar, 1998), *Male živali iz velikih mest* (Novak, 1999), *Leto v znamenju polža* (Velikonja, 2008), *Tombola ali življenje!* (Tratnik, 2017) in *Sončnica* (Möderndorfer, 2021)) se izraz *šampanjec* uporablja kot generično poimenovanje za peneče vino. Takšna raba kaže na razkorak med strokovno vinarsko terminologijo in vsakdanjo jezikovno prakso ter potrjuje kulturno utrjenost tega izraza v slovenskem prostoru.

4.2 Premik od kolektivne k individualizirani reprezentaciji vina

Najpomembnejša ugotovitev raziskave je postopni premik od kolektivnega k individualiziranemu modelu reprezentacije vina. Analiza kaže, da reprezentacijski model vina ni odvisen zgolj od časa nastanka literarnega dela, temveč tudi od časa in prostora, v katera je pripoved umeščena. Zato tudi nekatera sodobna dela reproducirajo tradicionalne vzorce reprezentacije vina, kadar prikazujejo zgodovinska obdobja ali tradicionalna vinogradniška okolja.

V delih, ki vino obravnavajo v okviru tradicionalnega družbenega in kulturnega okolja, vino pripada skupnosti. Povezano je z družinskim življenjem, gostilniško kulturo, praznovanjem, gostoljubnostjo, vinogradništvom in skupinskim druženjem. Takšne reprezentacije prevladujejo v delih *Leteči mački* (Zupan, 1996), *Moj prijatelj Arnold* (Vidmar, 1997), *Ta grajski* (Mal, 1998), *Trnovska mafija: V tretje gre rado* (Zupan,

2002), *Srebro iz modre špilje* (Pregl, 2003), *Kraljičin lipicanec in druge zgodbe* (Dolenc, 2009), *Mali princ z otoka* (Dolenc, 2012), *Coprnica pod gradom* (Pregelj, 2022) in *Zmaj nad mestom* (Pregelj, 2024). Pri tem ne gre nujno za najstarejša dela v korpusu, temveč za besedila, ki so umeščena v tradicionalna, podeželska, vinogradniška ali zgodovinska okolja, kjer vino nastopa kot samoumeven del vsakdanjega življenja in družbenih praks. V teh delih vino deluje kot element kulturne dediščine, regionalne identitete in skupnostnega spomina, ki povezuje ljudi ter utrjuje družbene vezi.

Posebej reprezentativen primer predstavljajo *Leteči mački* (Zupan, 1996), kjer vino hkrati simbolizira regionalno pripadnost, gostoljubnost, prijateljstvo, vinogradniško delo in mladostniško iniciacijo. Roman povezuje primorsko in štajersko vinsko kulturo ter skozi motive refoška, špricerja in škropca prikazuje vino kot del identitete in vsakdanjega življenja, hkrati pa opozarja tudi na tveganja neodgovornega ravnanja z alkoholom. Prav zaradi sočasne prisotnosti dediščinskih, identitetnih in opozorilnih elementov predstavlja eno najizrazitejših ambivalentnih reprezentacij vina v analiziranem korpusu.

V sodobnejših delih alkohol pogosto izgublja funkcijo izključno kolektivnega rituala in postaja vse izraziteje povezan z individualnimi življenjskimi stiskami. V delih *Pink* (Vidmar, 2008), *Distorzija* (Dim, 2005), *Tombola ali življenje!* (Tratnik, 2017), *Skrivnost lebdeče knjige* (Gombač, 2020), *Sončnica* (Möderndorfer, 2021), *Tronci* (Konc Lorenzutti, 2021), *Ava* (Tratnik, 2021), *Življenje nima naslova* (Lainšček, 2023) in *Labko bi umrl na tem kavču z mano* (Skubic, 2024) vino nastopa kot del sveta odraslih, povezanega z druženjem in opijanjem. Mladi protagonisti ali pripovedovalci v več delih takšno rabo alkohola doživljajo kritično, zato vino deluje predvsem kot označevalec generacijskega razkoraka in neprijetnih socialnih izkušenj. V teh delih se alkohol povezuje z odraščanjem, vrstniškimi pritiski, osamljenostjo, travmo, družinsko disfunkcijo, socialno marginalizacijo in čustveno stisko. Kljub opisanemu razvojnemu premiku analiza kaže, da dediščinski model reprezentacije vina ostaja najpogostejši tudi v sodobnejšem delu korpusa, zlasti kadar so pripovedi umeščene v zgodovinska ali tradicionalna vinogradniška okolja.

Analiza kaže, da se v sodobnem delu korpusa pogosteje pojavljajo individualizirane, psihološko obarvane in problemske reprezentacije vina, povezane z osamljenostjo, družinsko disfunkcijo, socialno marginalizacijo in osebnimi stiskami. Kljub temu dediščinski model reprezentacije ostaja prevladujoč tudi v novejših delih, zlasti kadar

so pripovedi umeščene v zgodovinska, ruralna ali vinogradniška okolja. Zato ugotovljenega razvoja ni mogoče razumeti kot postopnega nadomeščanja tradicionalnega modela s problemskim, temveč kot širjenje in platenje novih pomenov na obstoječe kulturne funkcije vina. Takšna dinamika je skladna s širšimi spremembami v otroški in mladinski književnosti, ki vse pogosteje tematizira identitetna vprašanja, družinske konflikte, duševne stiske in druge problemske teme (Haramija, 2010; Kos, 2013; Saksida, 2015).

Tabela 2: Razvoj modela reprezentacije vina

Tradicionalni model	Sodobni model
skupnost	posameznik
ritual	simptom
dediščina	psihološka stiska
druženje	osamljenost
kolektivna identiteta	osebna kriza
vinogradniška kultura	družinska disfunkcija
gostoljubnost	socialna marginalizacija

Vir: Lasten vir.

4.3 Ambivalentnost reprezentacije vina med dediščino in družbenim problemom

Analiza je pokazala, da reprezentacija vina v slovenski otroški in mladinski književnosti ni enoznačna, temveč se giblje na kontinuumu med dediščinskim, ambivalentnim in problemskim modelom. Vino lahko nastopa kot simbol kulturne dediščine, regionalne identitete, gostoljubnosti in skupnosti, obenem pa tudi kot dejavnik alkoholizma, družinskih konfliktov, socialne izključenosti in osebnih stisk. Prav preplet teh navidezno nasprotujočih si pomenov predstavlja eno osrednjih značilnosti analiziranega korpusa.

Po eni strani vino nastopa kot pomemben element kulturne dediščine, prehranske kulture, regionalne identitete in zgodovinskega spomina. Takšen model prevladuje predvsem v delih *Kraljičin lipicanec in druge zgodbe* (Dolenc, 2009), *Maščevanje male ostrige* (Dolenc, 2010), *Kebarie* (2010), *Mali princ z otoka* (Dolenc, 2012), *Srebro iz modre špilje* (Pregl, 2003), *Kurent* (Šteger, 2015), *Coprnic pod gradom* (Pregelj, 2022), *Zmaj nad mestom* (Pregelj, 2024) in *Tebtanje domišljije* (Svetina, 2024). V teh delih je vino predstavljeno predvsem kot sestavni del kulturne krajine, lokalnih običajev, gostoljubnosti in skupnostnega življenja, brez izrazite problematizacije njegovih negativnih posledic.

Med obema skrajnostma se nahaja skupina del, v katerih vino ohranja svojo identitetno, družabno ali dediščinsko funkcijo, hkrati pa postaja povezano z opijanjem, tveganim vedenjem, vrstniškimi pritiski ali družinskimi konflikti. Takšna ambivalentna reprezentacija je značilna za dela *Leteči mački* (Zupan, 1996), *Pink* (Vidmar, 2008), *Distorzija* (Dim, 2005), (Vidmar, 2010), *Tombola ali življenje!* (Tratnik, 2017), *Življenje nima naslova* (Lainšček, 2023) in deloma *Trnovska mafija: V tretje gre rado* (Zupan, 2002). V teh delih vino ni več zgolj del kulturne tradicije, vendar tudi še ni reducirano na simbol družbenega problema. Avtorji in avtorice ga uporabljajo kot sredstvo za prikaz napetosti med tradicijo in sodobnostjo, med pripadnostjo skupnosti in individualno odgovornostjo ter med sprejetimi družbenimi praksami in njihovimi možnimi negativnimi posledicami.

Tabela 3: Modeli reprezentacije vina v analiziranem korpusu, ki sse nahaja v pripionki

Dediščinski model	Ambivalentni model	Problemski model
Vino kot kulturna krajina, tradicija, skupnost.	Vino med tradicijo, iniciacijo in tveganjem.	Vino kot simptom stiske, travme ali socialnega razpada.
<i>Moj prijatelj Arnold</i> (Vidmar, 1997) <i>Štiri igre za otroke</i> (Jesih, 1997) <i>Ta grajski</i> (Mal, 1998) <i>Resnične pravljice in pripovedke</i> (Praprotnik-Zupančič, 1999) <i>Mislce</i> (Lainšček, 2000) <i>Trnovska mafija: V tretje gre rado</i> (Zupan, 2002) <i>Srebro iz modre špilje</i> (Pregl, 2003) <i>Velike oči male budilke</i> (Gombač, 2004) <i>Kraljičin lipicanec in druge zgodbe</i> (Dolenc, 2009) <i>Maščevanje male ostrige</i> (Dolenc, 2010) <i>Kebarie</i> (Vidmar, 2010) <i>Mali princ z otoka</i> (Dolenc, 2012) <i>Ropotarna</i> (Svetina, 2012) <i>Kurent</i> (Šteger, 2015) <i>Autobus ob treh</i> (Konc Lorenzutti, 2016) <i>Coprnica pod gradom</i> (Pregelj, 2022) <i>Tehtanje domišljije</i> (Svetina, 2024) <i>Zmaj nad mestom</i> (Pregelj, 2024) <i>Zgodbe izpod mize</i> (Ogrizek in Erdelji, 2024)	<i>Leteči mački</i> (Zupan, 1996) <i>Male živali iz velikih mest</i> (Novak, 1999) <i>Spričevalo</i> (Pregl, 2005) <i>Distorzija</i> (Zupan, 2005) <i>Pink</i> (Vidmar, 2008) <i>Tombola ali življenje!</i> (Tratnik, 2017) <i>Življenje nima naslova</i> (Lainšček, 2023) <i>Labko bi umrl na tem keavču z mano</i> (Skubic, 2024)	<i>Vrane</i> (Fritz, 2007) <i>Leto v znamenju polža</i> (Velikonja, 2008) <i>Skrivnost lebdeče knjige</i> (Gombač, 2020) <i>Tronci</i> (Konc Lorenzutti, 2021) <i>Sončnica</i> (Möderndorfer, 2021) <i>Ava</i> (Tratnik, 2021) <i>Hotel sem samo ...</i> (Hribar, 2009) <i>Mali črv Oto in druga golažen</i> (Lavrič, 2023)

Vir: Lasten vir.

Najizrazitejšo problemsko reprezentacijo najdemo v delih *Tronci* (Konc Lorenzutti, 2021), *Sončnica* (Möderndorfer, 2021), *Skrivnost lebdeče knjige* (Gombač, 2020), *Hotel sem samo ...* (Hribar, 2009) in *Mali črv Oto in druga golažen* (Lavrič, 2023). V teh delih vino oziroma alkohol ni več predstavljen kot element kulturne identitete ali skupnostnega življenja, temveč predvsem kot simptom družinske stiske, travme, nasilja, zanemarjanja, socialne izključenosti ali osebnega propada. Te reprezentacije odražajo širši premik sodobne otroške in mladinske književnosti k obravnavi problemskih in socialno občutljivih tem. Primerjava treh modelov kaže, da je ambivalentni model najpomembnejši prehodni tip reprezentacije, saj povezuje tradicionalne kulturne funkcije vina z njegovo problemsko in socialnokritično obravnavo. Prav v tej skupini del se najizraziteje kaže preplet dediščinskih, identitetnih in problemskih pomenov alkohola.

Posebej reprezentativen primer ambivalentne reprezentacije predstavljajo *Leteči mački* (Zupan, 1996), kjer vino nastopa kot simbol gostoljubnosti, regionalne identitete, prijateljstva in skupnosti, hkrati pa spremlja mladostniško opijanje ter druga tveganja, povezana z uživanjem alkohola. Podobno dvojnost zasledimo tudi v delih *Pink* (Vidmar, 2008), *Tombola ali življenje!* (Tratnik, 2017) in *Življenje nima naslova* (Lainšček, 2023), kjer vino ohranja določene tradicionalne in identitetne funkcije, vendar postaja tudi sredstvo za prikaz socialnih, družinskih in osebnih stisk.

V multimodalnih delih se reprezentacija vina ne vzpostavlja zgolj na ravni besedilnih omemb, temveč tudi prek kompozicije, barvnih poudarkov, mimike likov, prostorske umestitve predmetov in vizualne ponovitve motivov steklenic, kozarcev ali gostilniškega prostora. Ilustracija lahko vino estetizira kot del kulturne krajine, ga ironizira ali pa ga izrazito problematizira kot znak razpada odnosov in socialne stiske. V zgodbi *Stanko in Stanka* iz zbirke *Skrivnost lebdeče knjige* (Gombač, 2020) ilustracije prevrnjenih kozarcev, razbitih steklenic in alkoholiziranih likov dodatno poudarjajo socialnokritično razsežnost pripovedi ter potrjujejo, da pomen v multimodalnih delih nastaja v interakciji verbalnega in vizualnega koda (Haramija in Batič, 2013; 2020).

Rezultati tako kažejo, da sodobna otroška in mladinska književnost vina ne idealizira več, vendar ga tudi ne reducira zgolj na moralistični problemski motiv. Namesto tega ohranja njegovo kulturno, identitetno in simbolno kompleksnost ter ga umešča v raznolike družbene, zgodovinske in psihološke kontekste. Prav ta večplastnost in

ambivalentnost predstavljata eno najznačilnejših potez reprezentacije vina v analiziranem korpusu.

5 Zaključek

Raziskava je pokazala, da vino v slovenski otroški in mladinski književnosti deluje kot večplastni kulturni označevalec, prek katerega se oblikujejo vprašanja identitete, pripadnosti, kulturne dediščine, medgeneracijskih odnosov in družbenih sprememb. Njegova funkcija presega prehranski, vinogradniški ali gospodarski pomen ter postaja pomemben nosilec kulturnih in družbenih pomenov.

Analiza je pokazala, da reprezentacija vina ni odvisna zgolj od časa nastanka posameznega literarnega dela, temveč tudi od zgodovinskega časa, družbenega konteksta in kulturnega prostora, v katerega je pripoved umeščena. Zato tudi sodobna dela, ki posegajo v preteklost ali prikazujejo tradicionalna vinogradniška okolja, pogosto ohranjajo dediščinski in skupnostni model reprezentacije vina. V teh besedilih vino nastopa kot element kulturne krajine, regionalne identitete, gostoljubnosti, prehranske kulture in skupnostnega spomina.

Rezultati potrjujejo, da v analiziranem korpusu prevladuje dediščinski model reprezentacije vina. Najpogostejše je predstavljeno kot del vsakdanjega življenja, kulturnih običajev, družbenih praks in vinogradniške kulturne krajine, ki se kaže skozi motive vinogradov, trgatve, vinogradniškega dela, zidanic in regionalno zaznamovanega izrazja. Hkrati pa vino ni predstavljeno enoznačno. Ob tradicionalnih reprezentacijah se pojavljajo tudi individualizirane, psihološke in socialnokritične obravnave alkohola, povezane z odraščanjem, družinskimi konflikti, osamljenostjo, travmo in socialno marginalizacijo. Pri tem ne gre za nadomeščanje tradicionalnih pomenov, temveč za njihovo dopolnjevanje in širjenje.

Prispevek tako potrjuje, da vino v slovenski otroški in mladinski književnosti ni zgolj literarni motiv, temveč pomemben pokazatelj kulturnih vrednot, družbenih sprememb in odnosa posameznika do skupnosti. Prav preplet dediščinskih, identitetnih, socialnih in problemskih pomenov predstavlja eno osrednjih značilnosti njegove literarne reprezentacije.

Viri

- Dušan DIM, 2005: *Distorzija*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Mate DOLENC, 2008: *Polnočna kukavica in druge zgodbe*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Mate DOLENC, 2009: *Kraljičin lipicanec in druge zgodbe*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Mate DOLENC, 2010: *Maševanje male ostrige*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Mate DOLENC, 2012: *Mali princ z otoka*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Ervin FRITZ, 2007: *Vrane*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Borut GOMBAČ, 2004: *Velike oči male budilke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Borut GOMBAČ, 2020: *Skrivnost lebdeče knjige*. Maribor: Litera.
- Grega HRIBAR, 2009: *Hotel sem samo ...* Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Milan JESIH, 1997: *Štiri igre za otroke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Nataša Konc LORENZUTTI, 2016: *Artobus ob treh*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Nataša Konc LORENZUTTI, 2021: *Tronci*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Feri LAINŠČEK, 2000: *Mislive*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Feri LAINŠČEK, 2023: *Življenje nima naslova*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Tomaž LAVRIČ, 2023: *Mali črv Oto in druga golažen*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vitan MAL, 1998: *Ta grajski*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Vinko MODERNDORFER, 2021: *Sončnica*. Maribor: Pivec.
- Maja NOVAK, 1999: *Male živali iz velikih mest*. Ljubljana: Karantanija.
- Maša OGRIZEK in Darka ERDELJI, 2024: *Zgodbe izpod mize*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lilijana PRAPROTNİK-ZUPANČIČ, 1999: *Resnične pravljice in pripovedke*. Ljubljana: DZS.
- Slavko PREGEL, 2003: *Srebro iz modre špilje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slavko PREGEL, 2005: *Spricevalo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Sebastijan PREGELJ, 2022: *Coprnica pod gradom*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Sebastijan PREGELJ, 2024: *Zmaj nad mestom*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Andrej E. SKUBIC, 2024: *Lahko bi umrl na tem kavču z mano*. Ljubljana: Modrijan.
- Peter SVETINA, 2012: *Ropotarna*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Peter SVETINA, 2024: *Tebtanje domišljije*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Aleš ŠTEGER, 2015: *Kurent*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Suzana TRATNIK, 2017: *Tombola ali življenje!*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Suzana TRATNIK, 2021: *Ava*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Irena VELIKONJA, 2008: *Leto v znamenju polža*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Janja VIDMAR, 1997: *Moj prijatelj Arnold*. Ljubljana: DZS.
- Janja VIDMAR, 1998: *Aknožer*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Janja VIDMAR, 2008: *Pink*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Janja VIDMAR, 2010: *Kebarie*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dim ZUPAN, 1996: *Leteči mački*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dim ZUPAN, 2002: *Trnovska mafija: v tretje gre rado*. Ljubljana: Prešernova družba.

Literatura

- Milena Mileva BLAŽIČ, 2009: *Infrastruktura slovenske mladinske književnosti*. V: Marko Stabej (ur.). *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ljubljana. 83–87. <https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-28/>
- Janez BOGATAJ, 1992: *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba v Ljubljani.
- Dragica HARAMIJA, 2010: *Sodobni slovenski socialno-psibološki mladinski roman*. 85–91. http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp29/11_Haramija.pdf
- Dragica HARAMIJA, 2021: *Vrednotenje otroške in mladinske književnosti za branje v izobraževalnem prostoru*. *Otrok in knjiga* 48/111. 16–31. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-HX5B831V>
- Dragica HARAMIJA in Janja BAITIČ, 2013: *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.

- Dragica HARAMIJA in Janja BATIČ, 2020: 3. gradnik: Razumevanje koncepta bralnega gradiva. V: Dragica HARAMIJA (ur.). *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. 81–106.
- Dwight B. HEATH, 2000: *Drinking Occasions: Comparative Perspectives on Alcohol and Culture*. London: Routledge.
- Marija KERNEŽA in Meta KORDIGEL ABERŠEK, 2014: *Strip – metoda, ki fantom omogoča uspešnejšo interpretacijo mladinskega literarnega besedila*. Revija za elementarno izobraževanje 7/2. 129–145.
- Gaja KOS, 2013: *Slovenski mladinski problemski roman*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Seth LERER, 2008: *Children's Literature: A Reader's History from Aesop to Harry Potter*. Chicago: University of Chicago Press.
- Susanne MODROW in Thomas YOUNGMAN, 2023: *Theorizing Cultural Heritage Informatics as the Intersection of Heritage, Memory, and Information*. V: Proceedings of the 86th Annual Meeting of the Association for Information Science and Technology (ASIS&T 2023). <https://doi.org/10.1002/pra2.836>
- Kimberley REYNOLDS, 2023: *Generic Categories*. V: Kimberley Reynolds. An Introduction to Children's Literature. Cambridge: Cambridge University Press. 27–38. <https://doi.org/10.1017/9781802701463.003>
- Igor SAKSIDA, 2015: *Kurikularni bralci, tabuji in cenzorske strategije: (primer Cankarjevo tekmovalstvo)*. Jezik in slovstvo 60(3–4). 105–114. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-OGP4D6QB>
- Laurajane SMITH, 2006: *Uses of Heritage*. London: Routledge.
- Slovenski etnološki leksikon, 2004. Angelos BAŠ (ur.). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Milivoj SOLAR, 2005: *Teorija književnosti*. <https://www.scribd.com/document/361196879/Milivoj-Solar-Teorija-Knjizevnosti-pdf>
- UNESCO, 1972: *Konvenција o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine*. <https://rethink-heritage.eu/mod/page/view.php?id=2081>
- UNESCO, 2023: *World Heritage List: Cultural Landscapes of Wine*. <https://whc.unesco.org>
- Jack ZIPES, 2006: *Why Fairy Tales Stick: The Evolution and Relevance of a Genre*. New York: Routledge.

O avtorici

Mag. **Norma Bale** (1972) je na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru magistrirala iz novejših slovenskih književnosti. Zaposlena je na gimnaziji v Bad Radkersburgu v Avstriji in je doktorska študentka Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, kjer pod mentorstvom red. prof. dr. Dragice Haramija pripravlja disertacijo o tematizaciji vina v izvorni slovenski otroški in mladinski književnosti. Je publicistka in literarna ustvarjalka. Od leta 1996 je članica društva Argo, ki organizira pisateljsko srečanje Oko besede, leta 2026 pa je predsedovala žiriji za nagrado večernica.